

Раїса Христіанінова<https://orcid.org/0000-0002-0045-1026>

АСЕМАНТИЧНІ СПОЛУЧНИКИ *І* (*Й*), *А* В СКЛАДНОСУРЯДНИХ ТА СИНКРЕТИЧНИХ СУРЯДНО-ПІДРЯДНИХ РЕЧЕННЯХ

У статті розглянуто семантику складних речень, предикативні частини яких поєднані асемантичними сполучниками і (й), а. Обґрунтовано функційну подібність цих сполучників та їхній статус як асемантичних. Констатовано, що обидва сполучники реалізують лише формально-граматичну функцію виразника синтаксичного зв'язку між предикативними частинами. Виявлено значну збіжність семантико-синтаксичних різновидів складних речень, формованих розглядаємими сполучниками.

Ключові слова: сполучники сурядності, асемантичні сполучники, синтаксичний зв'язок, семантико-синтаксичні відношення, складносурядні речення, синкретичні сурядно-підрядні речення, речення з імплікованими семантичними ланками.

Вступ

У граматичних описах ХХ – початку ХХІ ст. сполучник *і* (*й*) традиційно зараховують до єднальних і приєднувальних, а сполучник *а* – до протиставних і зіставних (Бевзенко, 1987, с. 19–20; Вихованець & Городенська, 2004, с. 349; Шульжук, 2004, с. 239). Дехто з мовознавців виокремлює інші значення сполучника *а*: єднальне і протиставне (Руднев, 1963, с. 273–274), протиставне і приєднальне (Білодід, 1969, с. 517–518), протиставне, зіставне та приєднувальне (Виноградов, 1986, с. 581; Кулик, 1965, с. 190–192), зіставне, приєднувально-поширювальне та невідповідності (Русская грамматика, 1982, с. 621). Водночас деякі дослідники констатували надзвичайно бідне значення сполучника *а*, підкреслювали, що він, так само як сполучник *і*, лише поєднує дві предикативні частини (Крейдлин & Падучева, 1974, с. 31). Учені неодноразово наголошували на подібності цих двох сполучників. Зокрема, Л. Булаховський потрактував сполучник *а* як єднальний, підкреслював, що в давній

мові його використовували переважно для сполучення речень (Булаховський, 1977, с. 499). Ю. Шевельов, розглядаючи цей сполучник серед протиставних, водночас зазначає: «При відсутності заперечення *a* наближається до єднальних сполучників» (Шевельов, 2012, с. 137).

Теоретичне підґрунтя

Останнім часом науковці поділяють сполучники на асемантичні й семантичні (Вихованець, 1993, с. 298, 301–302; Вихованець, Городенська & Русанівський, 1983, с. 301; Шульжук, 2004, с. 239), асемантичні, семантичні й частково асемантичні (Городенська, 2010, с. 32). Асемантичними вважають сполучники, які в реченнєвій структурі реалізують лише формально-синтаксичну функцію виразника синтаксичного зв'язку, семантико-синтаксичні відношення в реченнях із такими сполучниками виражають інші засоби. Сполучник *i* (*ii*) однотайно зараховано до асемантичних, що ж до сполучника *a* такої послідовності думок немає. Його подають серед семантичних (Вихованець, 1993, с. 298, 301–302), частково-асемантичних (Городенська, 2010, с. 32), асемантичних (Христіанінова, 2018). Дещо суперечливе трактування розглянутих сполучників пропонує Л. Костич, визначаючи їх як «синтаксичні (багатозначні; асемантичні)» (Мойсієнко, 2010, с. 315). Термін «синтаксичний» мовознавця пояснює через терміни «багатозначний» і «асемантичний», які не можуть бути покваліфіковані як синонімічні, адже вони взаємозаперечують один одного, і тому не можуть бути застосовані до того самого сполучника. За розгляду складносурядних речень наголошено, що «єднальне значення виражається за допомогою інтонації і сурядних сполучників *i* (*ii*): *та, а* (в значенні *i*)» (Мойсієнко, 2010, с. 324), а «зіставно-протиставні семантико-синтаксичні відношення оформляються інтонаційно і за допомогою сполучників *але, а, та* (в значенні *але*), *так, зате, проте, однак (одначе)*» (Мойсієнко, 2010, с. 325). Звідси можна припустити, що Л. Костич вважає ці сполучники все-таки багатозначними, а не асемантичними. Отже, як бачимо, і подосі статус таких сполучників є дискусійним і потребує подальшого вивчення.

Мега запропонованої статті – дослідити формально-граматичну і семантико-синтаксичну структуру складносурядних речень зі сполучниками *i* (*ii*), *a*, обґрунтувати функційну подібність цих сполучників та їхній статус як асемантичних.

Методологічне підґрунття дослідження

Основною сферою функціонування сполучників постають складні речення. Характеризуючи складносурядні речення з єднальними сполучниками, до яких традиційно зараховують *i* (*ii*), А. Грищенко підкреслював, що в них «на перший план виступає насамперед сама ідея зв'язку між компонентами» (Грищенко, 2000, с. 616). На наше переконання, цю тезу можна поширити на всі асемантичні сполучники, зокрема й *a*. У найновіших розвідках з українського синтаксису сполучники *i* (*ii*), *a* фіксують у складносурядних і синкретичних сурядно-підрядних реченнях (Шитик, 2019, с. 87–89). Отже, поставлену мету можна зреалізувати, проаналізувавши семантику складносурядних і синкретичних сурядно-підрядних речень зі сполучниками *i* (*ii*), *a* та засоби вираження семантико-синтаксичних відношень у них. Дослідження вимагає застосування описового методу, а також методів зіставлення, функційного аналізу, трансформаційного.

Складносурядні речення з асемантичними сполучниками *i* (*ii*), *a*. Речення з асемантичними сполучниками передовсім виражають ідею поєднання в її чистому вияві. Дві чи більше ситуації співіснують у просторі й часі (в одному місці в один і той самий час, в одному місці в різний час, в один і той самий час в різних місцях тощо), жодним чином не впливаючи одна на іншу. Поєднання пропозицій, що їх (ці ситуації) відображають, в одному реченні вможливує комунікативна настанова мовця, який ці ситуації сприймає цілісно чи кожен окремо та прагне передати за допомогою речення своє бачення довкілля.

Перелічувальні складносурядні речення. Об'єднуючи дві чи більше незалежні ситуації в одному реченні, мовець так чи так перелічує їх, витворюючи насамперед перелічувальні відношення, які в конструкціях зі сполучником *i* (*ii*) постають як єднально-перелічувальні (Загнітко, 2001, с. 345), а в конструкціях зі сполучником *a* – як розподільно-перелічувальні (дистрибутивно-перелічувальні) (Христіанінова, 2018, с. 162–163), пор.: *Повітря пахло зволоженим листям, і далина над верхівками дерев була кристалево чиста* (Є. Гуцало); *Вже червоніють помідори, і ходить осінь по траві* (М. Рильський); *Павине пір'я блищало й миготіло, а золотий пружок парчі на чорних косах сів і надавав краси тонким чорним бровам та блискучим очам* (І. Нечуй-Левицький); *Так само втомлено дивився на нього Спаситель у терновому вінку, а Божя Мати ледве тримала дитя* (Ю. Мушкетик).

Єднально-перелічувальні та розподільно-перелічувальні (дистрибутивно-перелічувальні) складносурядні речення репрезентовані конструкціями:

1) із власне-перелічувальним значенням, яке притаманне насамперед складносурядним реченням, маркованим ірреальною модальністю: *Жий же щасливо, і хай прадавнє живе у тобі* (В. Стус); *Жий же щасливо, а прадавнє хай живе у тобі; Моє ім'я та прізвище мали б написати на шкільній дошці, і всі дякували б мені за цукерки, і вітали* (Н. Шевченко); *Яке те все було б гарнє, й як весело було б мати молодших братчиків і сестричок!* (Ірина Вільде). Розглядані відношення типові також для складносурядних речень, що передають загальновідомі істини або якісь узагальнення, констатацію фактів: *Щороку вмирає трава, І листя з дерев облітає* (М. Луків); *Щороку вмирає трава, а листя з дерев облітає; Часу завше не стача, І трудам кінця немає* (М. Луків); *Часу завше не стача, а трудам кінця немає*. До власне-перелічувальних, на наше переконання, варто зарахувати й речення, у яких передавано співіснування двох чи більше реальних ситуацій без акцентування їх одночасної чи послідовної реалізації. Перелічувані ситуації в реальній дійсності між собою не пов'язані, відбуваються незалежно одна від одної, їх мовцесь об'єднує в одне речення тільки на основі свого життєвого досвіду або суб'єктивного сприймання, щоб відобразити цілісну картину світобачення: *Через поле стежка до села, А навколо – океан пшениці* (М. Луків); *Через поле стежка до села, і навколо – океан пшениці*. Так само власне-перелічувальні відношення констатуємо в складносурядних реченнях, предикативні частини яких є односкладними номінативними, у них зафіксовано лише сполучника *і* (*й*): *Спека і кров. Грохання й чад* (О. Гончар); *Гуни і готи. Скіфи й сармати* (М. Луків); *Сила й гармонія. Блиск і чистота* (О. Гончар);

2) із перелічувально-поширювальним значенням, у яких ситуації, передавані в предикативних частинах, пов'язані з тією самою особою, твариною, предметом (тими самими особами, тваринами, предметами) тощо. За словами С. Бевзенка, у таких реченнях (він називає їх єднально-поширювальними) «друга частина поширює першу» (Бевзенко, 1987, с. 17), тобто розвиває далі думку, висловлену в першій частині: *А в мене сон був спокійним, і найбільше снилося жити* (М. Стельмах); *Ці люди – небезпечні, і вони підуть на будь-які крайнощі, аби досягти своєї мети* (В. Терлецький); *Була собі казка стара, А в казки – щасливий кінець* (М. Луків); *На хаті, біля комина, лелече гніздо, а поблизу телевізійна антена* (С. Гуцало); *Попереду синіє заплава Дніпра, а десь там, у далекім мареві, вже на другому березі, на ледве видимій горі, мов зграйка білих голубів, видніє*

село (О. Довженко). Особу, тварину, предмет, які пов'язують між собою кілька ситуацій, часто названо в обох предикативних частинах: *Вона – моя землячка, і вона щиро вболіває за долю своєї вітчизни* (В. Терлецький); *Крилаті з нього вродяться плоди, і з тих плодів посяються сади* (Л. Костенко); *Під тинами вже вилазила кропива й дурман, а над тинами набухала й прозорилась глєсм вишнева брость* (М. Стельмах), або в другій частині замінено анафоричним прономінативом: *Куди ж вони залетять, ці голуби, і хто їх буде шанувати чи кривдити?* (М. Стельмах); *Поляки втікали на Гнівань, а гнів людський гнався за ними* (Ю. Мушкетик). Своєрідним виявом перелічувально-поширювального значення характеризуються конструкції, у яких у першій предикативній частині повідомляють про сприйняття одного об'єкта, а в другій – іншого об'єкта, поміщеного в першому чи розміщеного на ньому, біля нього, над ним тощо. Частіше розглядані конструкції виформовує сполучник *а*: *Од хмарки тінь упала на долину, А на долині, схоже на людину, В німій скорботі дерево стояло...* (М. Луків); *Посеред рисунка – кілька стільців і саморобний стіл, а на столі – щось ніби півлітра* (О. Довженко); *Дійшли до майдану, а там знову – бронетранспортери, танки, військові* (Ірен Роздобудько); *Весь захід повен світла ясного, зеленово-блакитного, а понад ним, вінком розкинувшись на півнеба, купчасті хмарини пелюстками рожевіють, цвітуть* (О. Гончар). Проте трапляються, хоч і рідше, такі побудови й зі сполучником *і* (й): *Порожнеча навкіл, і в ній – струнки дніпрогесівські цогли* (О. Гончар); *Вогнем осіннім спалахнуть Ліси, і над лісами Пташині зграї попливуть, Підхоплені вітрами* (М. Луків); *Чорне небо майже наблизилось до самої землі, й звідти, оберемками золотого гадюччя, випадали блискавки* (Ірен Роздобудько);

3) із темпоральною семантикою:

а) одночасності: *На повен голос гудуть бджоли, й гостро пахне молодю м'ятою* (М. Матіос); *Очі його горіли як у хижого звіра, і тремтіли білі губи* (О. Довженко); *Очі Льоні стають знову ясні, сині, блискучі, а лице аж круглішає* (В. Винниченко); *Один із них ніс великого позолоченого хреста, а троє високо здіймали багряні церковні корогви* (В. Шкляр). У першій предикативній частині цих конструкцій нерідко вживано спільного для всіх частин компонента темпоральної семантики: *Довго-довго заходило сонце, І цвіло надвечір'я червоне* (М. Луків); *Дерева ще стоять зелені, А дні погожі і ясні* (М. Луків). Так само в другій предикативній частині може бути лексичний маркер одночасності: *Сідало сонце за тополі на краю села, і разом з сонцем сідало його життя* (В. Лис);

б) часової послідовності. І в єднально-перелічувальних, і в розподільно-перелічувальних складносурядних реченнях відображені в реченні ситуації розгортаються послідовно в часі: *Я засинав на материних руках, і в мої сні прибивалася хитка дорога* (М. Стельмах); *Софійка змінила в упряжці тітку Василю, й санчата заскрипіли далі* (О. Гончар); *Богдан дав йому матрикул, і професор, прихилившись тут же біля вікна, старанно вивів у ньому сьогоднішню оцінку: “відмінно”* (О. Гончар); *Біля перехрестя її хода сповільнилася, а ще за кілька кроків вона зупинилась* (Ірен Роздобудько); *Морок знову проковтнув її, а з лісу повіяло особливим густим запахом жилиці* (Ірен Роздобудько). Часто послідовність подій підкреслюють у другій предикативній частині прислівники *потім, тоді, відтак, незабаром* тощо: *Після частування та обрядових співів молоду садовили на посад (стілець, застелений вивернутим кожухом), розплітали їй косу під співи дружок, і потім відбувалося урочисте покривання хусткою...* (Н. Шумада); *Годину за годиною поїзд ішов нічним невідомим краєм, зупинявся на якихось станціях, і тоді видно було дерева за вікном, темні, важкі, мовби з чавунного литва* (О. Гончар); *У житах щось зашаруділо, і незабаром на дорогу викотився їжак* (М. Стельмах); *До неї долинає збуджений шепіт, а потім ледь чутно клацає замок у прихожій* (Ірен Роздобудько); *Деся недалеко забрехала якась собака, а відтак настала знов цілковита тишина* (О. Кобилянська). У реченнях зі сполучником *і*, крім названих, значення послідовності можуть увиразнювати також лексеми на взір *знову (знов), зараз, тепер* тощо, уживані в другій предикативній частині: *Були між ними сварки, незгоди, болісні ревності, і знов було щастя примирення, почуття спрагле, солодке до сліз* (О. Гончар); *Пронеслось, і знов задзвеніла тиша* (О. Гончар); *Із заштої картини було знято покривало, і тепер вона чекала останніх штрихів* (В. Чухліб).

Складносурядні речення з перелічувальними відношеннями мають відкриту структуру: *Гетьман нахилив до себе тишині троянди і зі смутком в очах приглядався до них, і гладив він щонайкращу троянду своєю білою малою рукою, і спогади різні тривожили його* (Б. Лепкий); *Біля самої дороги проглянула розкидана купка молоденьких печериць, а далі хтось розбризкав по траві суніці, а за воринням на білій черешні соковите розжев'ють ягоди* (М. Стельмах); *Колись-то бродниками називалися, а ще раніше – оуличами, а до того – антами, а в далекі часи – аріями...* (В. Терлецький).

Зіставні складносурядні речення. В українському синтаксисі поширений підхід, згідно з яким до таких складносурядних речень зараховують широке коло конструкцій, предикативні частини яких поєднані сполучником *а*, куди втрапляють і структури на взір: 1) *Верба хитнула над ним дівочим рукавом і струсила кілька росин, а здалеку знову обізвався деркач* (М. Стельмах); 2) *Соловей витьохкував, а місяць плів великий, ясний, віщий* (Ю. Мушкетик); 3) *Чумацький віз тихо рипить піді мною, а в синім небі Чумацький Шлях показує дорогу* (О. Довженко); 4) *Цвітуть яблуні, а хатки біліють* (Вихованець, 1993, с. 311; Городенська, 2010, с. 59; Мойсієнко, 2010, с. 326). Таке розуміння зіставного значення, на нашу думку, потребує корегування. Зіставляти означає порівнювати щось із чим-небудь або між собою (Бусел, 2002, с. 367). Порівняння – це мисленневий акт, онтологічною передумовою якого постає реальна подібність і відмінність об'єктів пізнання, їхні ознаки і стосунки між ними. Гносеологічною передумовою порівняння є установка на той чи той результат, визначений основою порівняння (Новоселов). Такою основою постає певна спільна ознака предметів, дій, ситуацій, спільні обставини тощо, тому зіставленню підлягають тільки ті ситуації, які мають щось спільне. Зіставлення, за І. Кручиніною, насамперед передбачає виявлення розбіжного, того, що розрізняє дві ситуації в якісному або кількісному плані (Кручинина, 1988, с. 140–141). Важливою умовою реалізації зіставних відношень у складносурядних реченнях постає контекст, який, із одного боку, підтримує розбіжність, а з іншого – вказує на змістову спільність зіставлюваних частин (Русская грамматика, 1982, с. 621). Наприклад, у реченні *Удень було жарко від спеки, а вночі від пожеж, від гарячих руйновищ розбомблених станцій* (О. Гончар) підставою для зіставлення є спільна ознака довкілля *жарко*, виявлена однаковою мірою вдень і вночі, вона відображена в обох предикативних частинах, розбіжності двох ситуацій, передаваних предикативними частинами, полягають у причині появи цієї ознаки, що й уможливило витворення зіставних семантико-синтаксичних відношень між частинами розгляданого речення. У реченні *Змії землю стережуть, а птахи – небо* (В. Терлецький) зіставлення проходить на основі спільної дії *стережуть*, яку виконують різні суб'єкти стосовно різних об'єктів. Отже, зважаючи на сказане, вважаємо, що наведені вище складносурядні речення (1–4) не можуть бути покваліфіковані як зіставні, оскільки в них немає спільної ознаки, яка слугувала б основою для порівняння.

І. Кручиніна обгрунтувала виникнення зіставного значення на базі розподільного (Кручиніна, 1988, с. 140), що умотивовує переважне використання в зіставних складносурядних реченнях сполучника *а*: *Колись, може, був на цьому уступі цілий оливковий гай, а нині зосталось на кам'янистій терасі всього кілька дерев-старожилів зі стовбуром у кожного химерно покрученим та сірим, схожим на мамонтову кістку* (О. Гончар); *Узбеки завжди готували плов, а кавказці – шашилик* (Ю. Андрухович); *Тут від зачаття світу чоловічою турботою було здорове сім'я, а жіночою – витривале лоно* (М. Матіос). Однак фактичний матеріал засвідчує, що, виявивши спільні й розбіжні ознаки двох ситуацій, мовець іноді акцентує увагу на їхніх спільних ознаках. У цьому разі для поєднання предикативних частин використовують сполучник *і* (*йі*): *Діти плачуть, і плачуть дерева* (І. Драч); *Скрипить лавка, і скриплять його кості* (В. Лис); *Тоді, у перший рік пошуків, на мене навалювався справжній жах, і темна безвихідь – у другий* (Ірен Роздобудько). Спільна ознака, яка слугує основою зіставлення, представлена по-різному: вона може бути виявлена майже однаковою або різною мірою – аж до наявності її в одному предметі (дії, ситуації) та відсутності в іншому. Залежно від цього зіставлення має неконтрастний чи контрастний вияв, пор.: *Час пропливав за межами цирку, а тут він рухався по колу – від вистави до вистави* (Ірен Роздобудько); *Пристрасть – це натхнення тіла, а кохання – натхнення душі* (Л. Костенко); *По улоговинах надвечір западає глибока тиша, а зранку тягне звідусль журбою* (В. Терлецький); *Одна душа – як скрипка, а друга – як литавра* (Л. Костенко) – неконтрастне зіставлення; *Ти потвора, а я красуня* (А. Дімаров); *Ти скоморох, а я герцогиня* (А. Дімаров); *Життя коротке, а мистецтво вічне* (І. Світличний); *Моя любов чолом сягала неба, а Гриць ходив ногами по землі* (Л. Костенко) – контрастне. Зіставні складносурядні речення мають закриту структуру.

Протиставні складносурядні речення. Українські синтаксисти зв'язок сполучника *а* з протиставним значенням витлумачували по-різному. Зазвичай до протиставних зараховують такі складносурядні речення зі сполучником *а*, яким притаманний контрастний зміст предикативних частин (Русановський, Жовтобрюх, Городенская & Грищенко, 1986, с. 313; Вихованець, 1993, с. 311). Згідно з таким розумінням до протиставних зараховано конструкції на кшталт (1) *За горою сховалось сонце, а високо в небі пропливали рожеві хмаринки* (А. Шиян); (2) *Степова далечинь*

знемагала в надвечірньому сонці, оповившись бляклою жовтизною спеки, **а** тут, довокola ставків, все було ще соковитим, рутвяно-зеленим, як ранньою весною (О. Гончар) (Слинько, Гуйванюк & Кобилянська, 1994, с. 613; Білодід, 1972, с. 403), що їх ми потрактуємо як розподільно-перелічувальні (1) та зіставні (2). За тлумачним словником, протиставлення – це «дія за знач. *протиставити* і *протиставитися*» (Бусел, 2002, с. 993), протиставити – «порівнювати, зіставляти кого-, чого-небудь, вказуючи на їх несхожість, різницю, протилежність» (Бусел, 2002, с. 993). У філософії протилежності потрактовують як відмінності, що доведені до крайньої межі, їх завжди лише дві (Шинкарук, 2002, с. 531). Зважаючи на сказане, нам імпонує визначення протиставних відношень, запропоноване І. Кручиніною: зіставні відношення переростають у протиставні, якщо розбіжності між ситуаціями досягають взаємозаперечення (Кручинина, 1988, с. 142). Суголосну думку висловлював ще Ю. Шевельов, який зауважував, що «протиставний зв'язок полягає в граматичному поєднанні таких синтаксичних одиниць, які логічно одна одну мусіли б виключати» (Шевельов, 2012, с. 136). Щодо сполучника *а* мовознавець наголошував, що він «має виразне протиставне значення, коли поруч нього є заперечення» (Шевельов, 2012, с. 137). Отже, маркером протиставних відношень у складносурядних реченнях зі сполучником *а* можна вважати наявність в одній із їхніх предикативних частин заперечення. Зазвичай формальним виразником заперечення є частка *не*: *Не вони мене, а я їх привів!* (О. Гончар); *Звір не соромиться своєї дії, а людина соромиться* (В. Підмогильний); *Не місце прикрашає людину, а людина – місце* (Народна творчість); *Інші можуть, а я не можу* (О. Довженко); *Не час минає, а минаєм ми* (Л. Костенко). Рідше заперечення виражене заперечною часткою *ні*: *Кому однаково, а кому ні* (О. Гончар); *У нас вітряк ніколи не забивали цвяхами! Вікна забивали, а вітряк – ні* (М. Стельмах). Протиставні семантико-синтаксичні відношення притаманні переважно реченням, предикативні частини яких поєднує сполучник *а*. Зрідка протиставну семантику фіксуємо й у реченнях зі сполучником *і*, тут вона можлива за підтримки лексичних компонентів *однак, все-таки, все ж, все ж таки* тощо: *Вода була чистою, і все-таки входить в неї чомусь було Остапові боязно* (В. Підмогильний). Так само як і зіставні, протиставні складносурядні речення є конструкціями закритої структури.

Обмежувальні складносурядні речення. Ці речення вказують на обмеження вияву якогось явища (Вихованець, 1993, с. 312). Предикативні частини позиційно закріплені. У першій предикативній частині таких структур констатуємо велике поширення певної предикативної ознаки, а друга частина заперечує її всеохопність, абсолютність, подає часткове «випадання з-під її влади»: *Густі, давно необрізувані дерева похмуро нависали над землею, тягнуци чорні костури гілля додолю; і лиші молоді вишині лопотіли округлою білою кроною в небо* (М. Матіос); *Пітьма стояла непроглядна, і лише білі стрілки беріз невиразно світилися в ній* (О. Гончар). Такі речення формує сполучник *і*, до якого приєднуються видільні частки *лише* (*лиш*), *тільки*. Граматична сутність поєднань *і лиші* (*лише*), *і тільки* подосі чітко не окреслена: їх називають сполучниковими поєднаннями (Слинько, Гуйванюк & Кобилянська, 1994, с. 608–609), єдностями сполучникового типу (Вихованець, 1993, с. 310). І. Вихованець наголошує, що в таких єдностях відбувся функційний розподіл складників: сполучник *і* позначає сурядний зв'язок, а граматикалізовані елементи *тільки*, *лише* (*лиш*) вказують на семантико-синтаксичні відношення між предикативними частинами, та припускає, що єдності *і тільки*, *і лише* (*лиш*) формують потенційні складені сполучники (Вихованець, 1993, с. 309–310). Ця думка, як на нас, потребує певної корекції. За нашими спостереженнями: 1) елементи *тільки*, *лише* (*лиш*) вживані і в безсполучникових складносурядних реченнях з такими самими відношеннями: *До самого села не трапилося жодної живої душі, тільки де-не-де кам'яні хрести знов білили над шляхом...* (О. Гончар); *Він не знав ні болю, ані ран, Лиш ганьба на все життя зосталась* (М. Луків); 2) *тільки*, *лише* (*лиш*) можуть дистанціюватися від сполучника *і* та посідати позицію всередині другої предикативної частини, пор.: *Всі шаленіють у скажених ритмах, і тільки він тупцює на місці, мов петеушник* (Т. Белімова) і *Всі шаленіють у скажених ритмах, і тупцює на місці, мов петеушник, тільки він*; 3) поєднання *і лише*, *і тільки* трапляються в складносурядних реченнях, у яких семантико-синтаксичні відношення не є обмежувальними: *Весь корабель, напружений, як людина, готова до бойового стрибка, розрізав темряву та море, і лише зорі освітлювали йому шлях* (М. Трублаїні). На підставі сказаного вважаємо, що предикативні частини в розгляданих реченнях поєднує асемантичний сполучник *і*, елементи *тільки*, *лише* (*лиш*) є частками і виконують свою основну функцію – постають засобом комунікативного виділення реми в другій предикативній частині

(Городенська, 2017, с. 712), а обмежувальні семантико-синтаксичні відношення формує співвідношення змістів обох предикативних частин. Обмежувальні складносурядні речення мають закриту структуру.

Складносурядні речення зі значенням раптової зміни ситуацій. Такі конструкції подібні до єднально-перелічувальних складносурядних речень зі значенням часової послідовності, але відрізняються від них закритістю структури. Друга частина розгляданих речень констатує ситуацію, яка постає неочікувано, непередбачувано відразу після ситуації, відображеної в першій предикативній частині, предикативні частини поєднує сполучник *і*: *Розгорнув дружба сорочку, і гості ахнули від здивування...* (М. Стельмах). У другій предикативній частині таких конструкцій можливі лексичні маркери раптовості на взір *враз, відразу, зразу, раптом* тощо: *Серце його стиснулось, і очі враз засяяли* (В. Самчук); *Ударив грім – і зразу шкереберть пішло життя* (В. Стус); *Блискавка навпіл розітнула небо – і відразу на землю хлинули потоки води*.

Приєднувальні складносурядні речення. У попередніх працях ми обґрунтували поділ складносурядних речень на типові і специфічні та зарахували приєднувальні складносурядні речення до специфічних (Христіанінова, 2015). Суть приєднання визначив ще Ю. Шевельов. Характеризуючи сполучника *та*, він писав: «Вужче значення має сполучник *та*. Його головне призначення – показувати не єдність (як *і*), а приєднання. Він показує головне не органічний зв'язок двох речень або членів речення, не посутню їхню єдність, а пізніше приєднання одного з них до його попередника, ніби малося на увазі закінчити мову на першому складнику, але потім у свідомості виринав і був доданий другий» (Шевельов, 2012, с. 133).

На підставі аналізу фактичного матеріалу, констатуємо, що приєднувальні відношення можливі і в складносурядних реченнях зі сполучниками *і* (*йі*), *а*. Загальні приєднувальні відношення реалізовані в них конкретнішою семантикою:

- додаткового, побіжного зауваження до змісту основної частини: *Я глянув на себе збоку, порівнюю себе з вами, з тобою, Духнович, з тобою, Степуро, з Колосовським, і це порівняння, скажу вам одверто, не на мою користь* (О. Гончар); *...вони всі навіть пересварилися між собою, і сталося це не через мене* (В. Терлецький); *...ідуть і супляться один на одного, а хлопцям, звісно, тільки подай* (О. Гончар); *Я ось у роду був сьомий, а всього нас у батька-матері дванадцяттеро в миску заглядало* (О. Гончар); *Я маю залишатися сам, а мені цього не хочеться!* (І. Роздобудько);

• доповнення до попереднього повідомлення, яке розвиває, продовжує його: *У цьому наша сила, і з нею ми перемагасмо турків* (М. Луків); *Час від часу доторкувалася до голови, й цей доторк був приємним* (І. Роздобудько); *Свого часу я був навіть знаменитим, а це ім'я – мій псевдонім* (Ірен Роздобудько); *Жінки сіють сумніви, а сумніви рівнозначні смерті* (М. Луків);

• висновку, що випливає зі змісту першої частини: *Через три роки тобі стукне сорок, і шукати сенсу життя в цьому віці просто смішно* (І. Роздобудько); *Однаке у своїй справі Сергій віртуоз, один з наших найкращих молодих операторів, і з його професійним вмінням не можуть не рахуватись* (О. Гончар); *Кожен сантиметр наближав їх до дивовижного світу, і вони були щасливими від того* (І. Роздобудько). Конструкції із такою семантикою зазвичай вживані зі сполучником *і (й)*;

• роздумів, викликаних попереднім повідомленням. Такі речення структурує сполучник *а*, друга предикативна частина в них зазвичай має питальну модальність: *У нього книжки, наукові праці, а що в мене?* (О. Довженко); *Циганки он як смагляють від сонця, а нам чого бояться?* (О. Гончар).

Розглядані речення мають закриту структуру.

Синкретичні сурядно-підрядні речення. Л. Шитик означені речення визначає як такі, що синтезують формальні показники сурядності та семантичні особливості підрядності (Шитик, 2019, с. 87). Вони репрезентовані кількома семантичними різновидами та належать до конструкцій закритої структури.

Причиново-наслідкові речення. Названі синкретичні сурядно-підрядні речення споріднені з причиновими і наслідковими складнопідрядними реченнями, але, на відміну від останніх, у цих реченнях «причиново-наслідкові відношення мають повний вияв, тобто вони є двобічними» (Вихованець, 1993, с. 312). Порядок предикативних частин у таких структурах закріплений: перша частина акцентує причину, а друга – наслідок; поєднує предикативні частини сполучник *і (й)*: *Бур'ян глушив жоржини біля хати, і в генах щось взялося за косу* (Л. Костенко); *Цієї осені вдарили ранні заморозки, і дерева, не встигнувши пожовтіти, осипались зеленцем* (О. Гончар); *Випав сніг – і все навколо повеселішало* (Г. Тютюнник). Для увиразнення причиново-наслідкових відношень у другій предикативній частині інколи вживають займенникові компоненти *тому, від того, через те, від цього, через це* тощо, які поєднуються зі сполучниками *і, а*: *Із заходу піднімалася чорна грозова хмара, і тому ми швидко повернулися*

додому; Добрий сміх вчить, а тому треба навчатись по-доброму сміятись (А. Яна).

Умовно-наслідкові речення. Предикативні частини таких речень поєднує зазвичай сполучник *і (й)*. Оскільки ж сполучник *і (й)* не виражає семантико-синтаксичних відношень, то цю функцію перебирають на себе предикати частин-складників та фіксований порядок частин (докладніше: Христіанінова, 2017): *Задумайся, і ти збагнеш велич вічності* (О. Бердник); *Шануй людей, і люди шануватимуть тебе* (В. Земляк); *Стань потворною – і ти вільна!* (О. Бердник). Зрідка в розгляданих реченнях предикативні частини поєднує сполучник *а*: *Лиш храм збудуй, а люди в нього прийдуть* (Л. Костенко); *Почути б щось подібне на свою адресу, а тоді хоч і на вічну спокуту до білих ведмедів...* (О. Гончар).

Речення зі значенням допусту виявлені лише зі сполучником *а*. Допустові семантико-синтаксичні відношення в них виражає закріплений порядок предикативних частин та співвідношення їхніх змістів – перша предикативна частина відображає ситуацію, усупереч якій відбувається ситуація другої предикативної частини: *Тебе зачинили за трати, а твоє слово ходить по світу* (М. Коцюбинський). У другій предикативній частині для підсилення суперечності ситуацій часто вживано конкретизатори *вже, тим часом, замість того*: *Далеко це до світла, а вже батько будить вставати* (М. Коцюбинський); *Не встигнеш надивитися на сонце, а вже вечірня зоря темніє тобі в постарілих очах* (М. Стельмах); *Про Івана Івановича Антоніна Георгіївна туркотіла йому без угаву, а тим часом на ділі вийшло щось зовсім інше* (І. Сенченко); *Обом треба було в гуртожиток, а замість того вони отинилися якимось чином в саду імені Шевченка* (О. Гончар).

Складносурядні речення зі значенням відповідності / невідповідності. Дотепер семантико-синтаксичні відношення відповідності / невідповідності пов'язували здебільшого зі складнопідрядними реченнями та похідними від них простими семантично неелементарними реченнями (Вихованець, 1993, с. 329; Мірченко, 2004, с. 145; Христіанінова, 2012, с. 222–225; Христіанінова, 2014; Межов, 2012, с. 293–295). У складносурядних реченнях зазвичай констатували лише відтінок значення відповідності чи невідповідності, який супроводжує єднальне (Слинько, Гуйванюк & Кобилянська, 1994, с. 609) або протиставне значення (Шульжук, 2004, с. 237). Авторка цієї розвідки в одній із попередніх статей викремила та описала речення відповідності / невідповідності й серед

складносурядних (Христіанінова, 2019, с. 302–303). У реченнях відповідності предикативні частини поєднують сполучники *і (ї)* та *а*: *Дівчина зростала, і водночас зростала черга претендентів на її руку* (В. Терлецький); *І після кожної нової зупинки в начальника було все менше хвилювання, а в його тоні все менше тривоги* (І. Багряний), натомість у конструкціях зі значенням невідповідності зафіксовано тільки сполучника *а*: *Мова солов'їна, а тьохкають чортзна-що* (Л. Костенко); *За кусень хліба мусить старцювати, А мріялось – із Богом розмовляти* (М. Луків).

Складносурядні речення з імплікованими семантичними ланками. Такі речення розглядають серед складносурядних зіставних як особливий їхній вияв – конструкції з контекстуально зумовленим семантичним компонентом непередбачуваності: *Загляди́ваєш под еловы́е лапы, а там пу́стота* (Солоух.) (Русская грамматика, 1982, с. 622). На нашу думку, подібні утворення мають складнішу структуру, вони постають унаслідок пропускання семантичних компонентів, пор.: *Вискочи́ши на подві́р'я, а по той бік балки, із-за гори, небо над глини́щами все палає, цвіте!* (О. Гончар) ← *Вискочи́ши на подві́р'я і бачи́ши, що по той бік балки, із-за гори, небо над глини́щами все палає, цвіте*; *Я очі відкри́ла, а там внизу, коло мої́х ніг, збли́снули два жовти́х вогни́ки – очі!* (Ірен Роздобудько) ← *Я очі відкри́ла і побачи́ла, що там внизу, коло мої́х ніг, збли́снули два жовти́х вогни́ки – очі*; *У мене наві́ть вже квітки бу́ли, а тут – на тобі! – судове засі́дання* (Ірен Роздобудько) ← *У мене наві́ть вже квітки бу́ли, і я мала їхати, але не пої́ду, бо тут – на тобі – призначили судове засі́дання*. Зважаючи на це, розглядані речення варто трактувати як конструкції з імплікованими семантичними ланками. Імплікування змістової ланки спричинює зміщення синтаксичного зв'язку між структурними компонентами складного речення: у зв'язок вступають компоненти, які за логікою викладу не мали б бути безпосередньо поєднаними один з одним. Друга предикативна частина передає неочікувану ситуацію, яка жодним чином не прогнозована першою предикативною частиною.

Висновки

Асемантичні сполучники в реченнєвій структурі реалізують лише формально-синтаксичну функцію виразника синтаксичного зв'язку, семантико-синтаксичні відношення в реченнях із такими сполучниками виражають інші засоби. До асемантичних сурядних сполучників належать *і (ї)*, *а*, які виявляють функційну подібність. Обидва сполучники

утворюють складносурядні речення відкритої та закритої структури, а також синкретичні сурядно-підрядні речення закритої структури. Типовими для речень відкритої структури постають перелічувальні відношення, які в конструкціях зі сполучником *і* (*и*) виявляють себе як єднально-перелічувальні, а в конструкціях зі сполучником *а* – як розподільно-перелічувальні. Єднально-перелічувальні та розподільно-перелічувальні складносурядні речення репрезентовані конструкціями із власне-перелічувальним, перелічувально-поширювальним та темпоральним (одночасності та часової послідовності) значенням. Складносурядні речення закритої структури зі сполучниками *і* (*и*), *а* мають значення зіставлення та протиставлення. Так само той і той сполучники можуть поєднувати предикативні частини специфічних складносурядних речень – приєднувальних. Лише сполучник *і* (*и*) поєднує предикативні частини складносурядних речень зі значенням обмеження, раптової зміни ситуацій. Синкретичні сурядно-підрядні речення з обома сполучниками передають причиново-наслідкове, умовно-наслідкове та значення відповідності, а конструкції зі сполучником *а* ще й значення допусту, невідповідності. Сполучник *а* поєднує також предикативні частини структур із імплікованими семантичними ланками.

Список використаної літератури

- Бевзенко, С. П. (1987). *Структура складного речення в українській мові*. Київ: КДПШ.
- Білодід, І. К. (ред.). (1969). *Сучасна українська літературна мова. Морфологія*. Київ: Наукова думка.
- Білодід, І. К. (ред.). (1972). *Сучасна українська літературна мова. Синтаксис*. Київ: Наукова думка.
- Булаховський, Л. А. (1977). Сполучники і сполучні групи (речення). У *Вибрані праці* (Т. П. Українська мова, с. 498–543). Київ: Наукова думка.
- Бусел, В. Т. (Ред.). (2002). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун».
- Виноградов, В. В. (1986). *Русский язык (Грамматическое учение о слове)*. Москва: Высшая школа.
- Вихованець, І. Р. (1993). *Грамматика української мови. Синтаксис*. Київ: Либідь.
- Вихованець, І. Р., Городенська, К. Г., Русанівський, В. М. (1983). *Семантико-синтаксична структура речення*. Київ: Наукова думка.
- Вихованець, І., & Городенська, К. (2004). *Теоретична морфологія української мови: Академ. граматика укр. мови*. Київ: Унів. вид-во «Пульсари».
- Городенська, К. Г. (2010). *Сполучники української літературної мови*. Київ: Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бурого.
- Городенська, К. Г., та ін. (Ред.). (2017). *Грамматика сучасної української літературної мови. Морфологія*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бурого.

- Грищенко, А. П. (2000). Сурядність. В Русанівський, В. М., Тараненко, О. О., Зяблюк, М. П. та ін. (Ред.). *Українська мова: Енциклопедія* (с. 616–618). Київ: «Укр. енцикл.».
- Загітко, А. П. (2001). *Теоретична граматики української мови. Синтаксис*. Донецьк: ДонНУ.
- Крейдлин, Г. Е., Падучева, Е. В. (1974). Взаимодействие ассоциативных связей и актуального членения в предложениях с союзом *а*. *Научно-техническая информация. Серия 2. Информационные процессы и системы*, 9, 31–37.
- Кручинина, И. Н. (1988). *Структура и функции сочинительной связи в русском языке*. Москва: Наука.
- Кулик, Б. М. (1965). *Курс сучасної української літературної мови. Частина II. Синтаксис*. Київ: Радянська школа.
- Межов, О. Г. (2012). *Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць*. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки.
- Мірченко, М. В. (2004). *Структура синтаксичних категорій*. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки.
- Мойсієнко, А. К., та ін. (Ред.). (2010). *Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис*. Київ: Знання.
- Новоселов, М. М. Сравнение. Взято из terme.ru/termin/sravnenie.html.
- Руднев, А. Г. (1963). *Синтаксис современного русского языка*. Москва: Вышш. школа.
- Русановский, В. М., Жовтобрюх, М. А., Городенская, Е. Г., Грищенко, А. А. (1986). *Украинская грамматика*. Киев: Наукова думка.
- Русская грамматика. Т. II. Синтаксис*. (1982). Москва: Наука.
- Слинько, І. І., Гуйванюк, Н. В., Кобилянська, М. Ф. (1994). *Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання*. Київ: Вища школа.
- Христіанінова, Р. О. (2012). *Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові*. Київ: Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Христіанінова, Р. (2014). Складнопідрядні речення відповідності / невідповідності в сучасній українській літературній мові. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*, 21, 35–38.
- Христіанінова, Р. (2015). Типові і специфічні складносурядні речення. У *Грамматичні студії: зб. наук. праць* (с. 69–70). Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД».
- Христіанінова, Р. О. (2017). Реалізація значення умови в сучасній українській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 27 (1), 52–56.
- Христіанінова, Р. О. (2018). Складносурядні речення зі сполучником *а* в сучасній українській мові. В *Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку: зб. наук. пр., присвяч. 70-річчю від дня народж. проф. П. І. Білоусенка* (с. 158–170). Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД.
- Христіанінова, Р. О. (2019). Категорія відповідності/невідповідності в сучасній українській мові. *Затиски з українського мовознавства*, 26 (1), 298–305.
- Шевельов, Ю. (2012). *Нарис сучасної української літературної мови та інші лінгвістичні студії (1947–1953 рр.)*. Київ: Темпора.
- Шинкарук, В. І., та ін. (Ред.). (2002). *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис.
- Шитик, Л. В. (2019). Сурядно-підрядні складні речення як репрезентанти внутрішньорганового різнокатегорійного синкретизму. *Studi Slavistici. Florence*, 16, 85–104.
- Шульжук, К. Ф. (2004). *Синтаксис української мови*. Київ: Видавничий центр «Академія».

References

- Bevzenko, S. P. (1987). *Struktura skladnogo rechennia v ukrainskii movi* [Structure of a complex sentence in the Ukrainian language]. Kyiv: KDPI [in Ukrainian].
- Bilodid, I. K. (Ed.). (1969). *Suchasna ukrainska literaturna mova. Morfolohiia* [Modern Ukrainian literary language. Morphology]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Bilodid, I. K. (Ed.). (1972). *Suchasna ukrainska literaturna mova. Syntaksys* [Modern Ukrainian literary language. Syntax]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Bulakhovskiy, L. A. (1977). Spoluchnyky i spoluchni hrupy (rechennia) [Connectors and connecting groups (sentences)]. In *Vybrani pratsi* (Vol. II. Ukrainska mova, pp. 498–543). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Busel, V. T. (Ed.). (2002). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [A great explanatory dictionary of modern Ukrainian]. Kyiv; Irpin: VTF “Perun” [in Ukrainian].
- Horodenska, K., et al. (Eds.). (2004). *Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy: Akadem. hramatyka ukr. movy* [Theoretical morphology of the Ukrainian language: Academ. grammar ukr. Languages]. Kyiv: Univ. vyd-vo “Pulsary” [in Ukrainian].
- Horodenska, K. H. (2010). *Spoluchnyky ukrainskoi literaturnoi movy* [Connectors of the Ukrainian literary language]. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy; Vydavnychi dim Dmytra Buraha [in Ukrainian].
- Hryshchenko, A. P. (2000). Suriadnist [Coordination]. In Rusanivskiy, V. M., Taranenko, O. O., Ziabliuk, M. P., et al. (Eds.). *Ukrainska mova: Entsyklopediia* [Ukrainian language: Entsyklopediia] (pp. 616–618). Kyiv: “Ukr. entsykl.” [in Ukrainian].
- Khrystianinova, R. O. (2012). *Skladnopidriadni rechennia v suchasni ukrainskii literaturnii movi* [Complex sentences in modern Ukrainian literary language]. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy; Vydavnychi dim Dmytra Buraha [in Ukrainian].
- Khrystianinova, R. (2014). Skladnopidriadni rechennia vidpovidnosti / nevidpovidnosti v suchasni ukrainskii literaturnii movi [Complex sentences of correspondence / inconsistency in contemporary Ukrainian literary language]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriiia «Linhvistyka»* [Scientific Bulletin of Kherson State University. Linguistics Series], 21, 35–38U [in Ukrainian].
- Khrystianinova, R. (2015). Typovi i spetsyfichni skladnosuriadni rechennia [Typical and specific compound sentences]. In *Hramatychni studii: zb. nauk. prats* [Grammar Studios: Coll. Sciences. wash] (pp. 69–70). Vinnytsia: TOV “Nilan-LTD” [in Ukrainian].
- Khrystianinova, R. O. (2017). Realizatsiia znachennia umovy v suchasni ukrainskii movi [Expression of the meaning of the condition in modern Ukrainian]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia: Filolohiia* [Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Philology], 27 (1), 52–56 [in Ukrainian].
- Khrystianinova, R. O. (2018). Skladnosuriadni rechennia zi spoluchnykom a v suchasni ukrainskii movi [Compound sentences with the conjunction and in modern Ukrainian]. *Skhidnoslov'ianski movy v yikh istorychnomu rozvytku: zb. nauk. pr., prysviach. 70-richchiiu vid dnia narodzh. prof. P. I. Bilousenka* [Eastern Slavic Languages in their Historical Development: Coll. Sciences. etc., dedication. 70th Birthday. prof. P. I. Bilousenko] (pp. 158–170). Zaporizhzhia: TOV “LIPS” LTD [in Ukrainian].
- Khrystianinova, R. O. (2019). Kategoria vidpovidnosti / nevidpovidnosti v suchasni ukrainskii movi [Category of correspondence / discrepancy in modern Ukrainian language]. *Zapysky z ukrainskoho movoznavstva* [Opera in linguistica ukrainiana], 26 (1), 298–305 [in Ukrainian].

- Kreidlin, H. E., & Paducheva, E. V. (1974). Vzaymodeistvie assotsiativnykh svyazei i aktualnogo chlenenia v predlozheniakh s soiuзом a [Interaction of associative links and actual membership in proposals with the union a]. *Nauchno-tekhnycheskaia informatsia. Seria 2. Informatsyonnye protsessy i sistemy [Scientific and technical information. Series 2. Information Processes and Systems]*, 9, 31–37 [in Russian].
- Kruchinina, Y. N. (1988). *Struktura i funktsii sochinitelnoi svyazi v russkom yazyke [Structure and Functions of Writing Communication in Russian]*. Moskva: Nauka [in Russian].
- Kulyk, B. M. (1965). *Kurs suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy. Chastyna II. Syntaksys [Contemporary Ukrainian Literary Language Course: A Textbook. Part II. Syntax]*. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
- Mezhov, O. H. (2012). *Typolohiia minimalnykh semantiko-syntaksychnykh odynyts [Typology of minimal semantic-syntactic units]*. Lutsk: Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].
- Mirchenko, M. V. (2004). *Struktura syntaksychnykh katehori [Structure of syntactic categories]*. Lutsk: RVV “Vezha” Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].
- Moisiienko, A. K., et al. (Eds.) (2010). *Suchasna ukrainska literaturna mova: Morfolohiia. Syntaksys [Modern Ukrainian Literary Language: Morphology: Syntax]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
- Novoselov, M. M. *Sravnienie [Comparison]*. Retrieved from terme.ru/termin/sravnienie.html [in Russian].
- Rudnev, A. H. (1963). *Sintaksis sovremennoho russkoho yazyka [Syntax of modern Russian language]*. Moskva: Vyssh. shkola [in Russian].
- Rusanovskii, V. M., Zhovtobriukh, M. A., Horodenskaia, E. H., & Hrishchenko, A. A. (1986). *Ukrainskaia hrammatika [Ukrainian grammar]*. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
- Russkaia hrammatika. T. II. Sintaksis [Russian grammar. T. II. Syntax]*. (1982). Moskva: Nauka [in Russian].
- Shevelov, Yu. (2012). *Narys suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy ta inshi linhvistychni studii (1947–1953 rr.) [Essay on Contemporary Ukrainian Literary Language and Other Linguistic Studies (1947–1953)]*. Kyiv: Tempora [in Ukrainian].
- Shulzhuk, K. F. (2004). *Syntaksys ukrainskoi movy [Syntax of the Ukrainian language]*. Kyiv: Vydavnychi tsentr “Akademiia” [in Ukrainian].
- Shynkaruk, V. I., et al. (Eds.) (2002). *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical Encyclopedic Dictionary]*. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
- Shytyk, L. V. (2019). Suriadno-pidriadni skladni rechennia yak reprezentanty vnutrishnoranhovoho riznokatehoriinoho synkretyzmu [Complex Sentences as Representatives of Intra-Rank Multiple-Syncretism]. *Studi Slavistici. Florence, 16*, 85–104 [in Ukrainian].
- Slyno, I. I., Huivaniuk, N. V., & Kobylanska, M. F. (1994). *Syntaksys suchasnoi ukrainskoi movy: Problemnii pyttannia [Syntax of the modern Ukrainian language. Discussion Issues]*. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
- Vinogradov, V. V. (1986). *Russkii yazyk (Hrammaticheskoe uchenie o slove) [Russian (Grammatical Doctrine of the Word)]*. Moskva: Vysshaha shkola [in Russian].
- Vykhovanets, I. R. (1993). *Hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys [Grammar of the Ukrainian language. Syntax]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Vykhovanets, I. R., Horodenska, K. H., & Rusanivskiy, V. M. (1983). *Semantiko-syntaksychna struktura rechennia [Semantic-syntactic structure of a sentence]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Vykhovanets, I. R., et al. (Eds.). (2017). *Hramatyka suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy. Morfolohiia [Grammar of Contemporary Ukrainian Literary Language. Morphology]*. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].
- Zahnitko, A. P. (2001). *Teoretychna hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys [Theoretical grammar of the Ukrainian language. Syntax]*. Donetsk: DonNU [in Ukrainian].

*Abstract**Raisa Khrystianinova***ASEMANTIC CONJUNCTIONS *i* (*i̇*), *a* IN COMPOUND AND SYNCRETIC COMPLEX SENTENCES**

Background. In modern studies on Ukrainian grammar conjunctions are categorised into semantically loaded and asemanic. While it is generally accepted that the conjunction *i* (*i̇*) is asemanic, the conjunction *a* is differently treated as semantically loaded, or partially asemanic, or asemanic.

The purpose of the article is to analyse the grammatical and semantic-syntactic structure of compound and complex sentences with the conjunctions *i* (*i̇*), *a*, to justify the functional similarity and asemanic status of these conjunctions.

Methods. The descriptive analysis is used as the main method together with comparative, functional, and transformational analyses.

Results. The article addresses the semantics of compound and complex sentences which consist of predicative clauses linked by the conjunctions *i* (*i̇*), *a*. The findings indicate that these conjunctions are semantically similar and realise a single grammatical function to express syntactic relations between predicative clauses of compound and complex sentences. The semantic-syntactic ties in such sentences are expressed by other means such as lexical components of predicative clauses, their content relations, predicative forms, etc. It appears that these conjunctions form compound sentences with open and closed structures as well as complex sentences.

Discussion. The conjunctions *i* (*i̇*), *a* are functionally limited to express grammatical relations between predicative clauses in compound and complex sentences. The semantics of such sentences is communicated by the lexical components of predicative clauses, their contents, predicative forms, etc. Thus, the findings did show that both conjunctions are asemanic. Further research should focus on the semantics of simple sentences with homogeneous parts linked by the conjunctions *i* (*i̇*), *a*.

Keywords: coordinating conjunctions, asemanic conjunctions, syntactic ties, semantic-syntactic relations, compound sentences, syncretic complex sentences, sentences with implicit semantic components.